

Obsessa Terrachona marithimas urbes obtinuit
**L'impacte de la conquesta visigoda de Tàrraco
per Euric segons les fonts escrites i l'arqueologia**
Obsessa Terrachona marithimas urbes obtinuit
*The aftermath of the Visigothic conquest of Tarraco by
Euric according to the written sources and archaeology*

Les fonts escrites situen a l'últim terç del segle v la conquesta visigoda de Tàrraco pels exèrcits del *rex* Euric i, amb ella, la del conjunt de la província romana. La historiografia tradicional va interpretar aquests episodis com l'inici d'una fase de decadència irreversible que hauria portat com a conseqüència una pèrdua significativa de les antigues atribucions de la ciutat en tant que capital de la Tarraconense romana. L'objectiu d'aquest article és proporcionar una relectura de les fonts convencionals que permeten afrontar l'estudi històric de l'impacte de la conquesta visigoda de Tàrraco d'acord amb els paràmetres renovadors de la historiografia recent, desenvolupada en àmbit europeu. L'estudi de les fonts textuals, amb una perspectiva actual, revela un impacte limitat dels inicials episodis de conquesta, així com una preservació significativa de l'antic entramat social pels visigots. Les conclusions provinents de l'estudi arqueològic ocupen un lloc fonamental en la superació d'antigues interpretacions, alhora que avalen una continuïtat important de les dinàmiques de transformació urbanística iniciades per la ciutat tardana en un moment anterior.

Paraules clau: Tarragona, antiguitat tardana, Euric, establiment visigot, Vincentius, bisbes, continuïtat.

Written sources place the Visigothic conquest of *Tarraco* by the armies of *rex* Euric in the last third of the 5th century, together with the Roman province as a whole. According to the traditional view, historiography interpreted these events as being the beginning of an irreversible period of decline that would have resulted in a significant loss of its former competences as capital city of Roman Tarraconensis. The main purpose of this article is to revisit the conventional sources that allow to study the aftermath of the Visigothic conquest of *Tarraco*, in accordance with the new criteria provided by recent European historiography. Studying the written sources, from a current perspective, reveals a limited impact of the conquest, together with a significant preservation of the previous social fabric. The results coming from the archaeological study deserve special attention in order to overcome former interpretations, while endorsing a significant continuity of the dynamics of urban transformation which started earlier in the Late Roman city.

Key words: Tarragona, Late Antiquity, Euric, Visigothic settlement, Vincentius, bishops, continuity.

Introducció

Malgrat que disposem d'una llarga tradició historiogràfica, el final de l'Imperi romà i la consolidació dels primers regnes bàrbars als territoris de l'Europa occidental segueixen plantejant interrogants de difícil solució. L'absència d'un repertori documental exhaustiu i continu relatiu a la desaparició de l'aparell estatal romà als diferents territoris ha contribuït a la perpetuació d'un debat historiogràfic, que s'ha vist notablement enriquit en els darrers decennis amb la introducció de noves i variades perspectives. Tàrraco no constitueix una excepció en aquest punt. Les fonts textuais situen a l'últim terç del segle v la conquesta visigoda de la ciutat pel *rex* Euric i, amb ella, la del conjunt de la Tarraconense romana. La historiografia local va interpretar aquests episodis com l'inici d'una fase de decadència irreversible, que hauria comportat una pèrdua significativa de les antigues atribucions de Tàrraco com a capital provincial, passant a convertir-se en quelcom similar a una colònia militar, sotmesa a les apetències dels representants del poder públic visigot de torn (Morera 1981: 54-61; Recasens 1975: 11-23).¹ Escatir els detalls de la inicial incorporació de l'antiga capital provincial de la Tarraconense romana als dominis dels monarques visigots arrians, així com la seva repercussió en la història immediata de la ciutat, és una tasca difícil en virtut de l'escassa documentació disponible. Tot i això, la impressió general no invalida l'existència d'una preservació important de les realitats anteriors, també avalada per l'estudi dels materials arqueològics.

L'objectiu d'aquest article és proporcionar una relectura de les fonts convencionals que permeten afrontar l'estudi històric de l'impacte de la conquesta visigoda de Tàrraco en temps d'Euric d'acord amb els paràmetres renovadors de la historiografia recent, desenvolupada en àmbit europeu. La revisió actual sobre el funcionament de l'etnicitat i l'etnogènesi ha contribuït a matisar els trets barbaritzants dels primers regnes germànics europeus, d'acord amb la diversitat de situacions derivades del seu encontre amb la romanitat, alhora que ha obligat a cridar l'atenció sobre la perpetuació de nombroses realitats anteriors a la desintegració de l'Estat romà en aquests territoris (Pohl 1997; Pohl i Reimitz 1998; Pampliega 1998; Heather 1999; Goetz *et al.* 2003; López Quiroga 2004). Paral·lelament, el creixent interès historiogràfic per la ciutat d'època tardana, unit a un millor coneixement dels materials arqueològics d'aquests anys, ha ofert noves vies d'aproximació als processos de transformació urbana característics d'aquests segles, permetent modificar en bona mesura antigues interpretacions. Aquests aspectes ocupen un lloc central en la reinterpretació històrica actual sobre el període.

Pel que fa al cas concret de Tàrraco, els textos conservats no permeten resoldre el conjunt dels interrogants plantejats per la nova situació política, amb tota

la seva complexitat. Malgrat tot, l'estudi de les fonts, amb una perspectiva actual, revela un impacte més aviat limitat dels inicials episodis de conquesta, així com una premeditada preservació de l'antic entramat social per part dels nous governants, com evidencien l'assimilació de certs càrrecs de l'administració militar romana i, d'una forma especial, el paper assignat als bisbes. La realitat arqueològica de Tàrraco en aquests anys proporciona un volum d'informació indispensable per a la superació d'antigues interpretacions que palesa també una continuïtat important de les dinàmiques de transformació urbanística, encetades per la ciutat durant el període baix imperial.

La conquesta visigoda de Tàrraco als textos

Segons la *Chronica Gallica* de l'any 511, un exèrcit visigot provinent de la Gàl·lia, sota el comandament del *comes Gothorum* Gauterit, va creuar els Pirineus per Pamplona i va conquerir Saragossa i les ciutats veïnes. A continuació, una altra formació militar visigoda, comandada per Heldefred, va entrar pels ports orientals resseguint la Via Augusta i, amb la complicitat del *dux Hispaniarum* Vincentius, va prendre possessió de Tarragona, capital de l'última província romana d'Hispania, fet que va permetre assegurar l'obediència dels centres urbans més importants del litoral peninsular.² Aquests episodis, que convé interpretar en clau de conquesta, succeïen l'any 472 i, amb ells, desapareixia l'autoritat de l'Imperi romà d'Occident a la Tarraconense i començava la seva dependència política respecte al regne visigot de Tolosa i el seu *rex* Euric.³ La parquedat i el laconisme de la documentació conservada constitueix un obstacle insalvable per ponderar l'efecte immediat dels inicials episodis de conquesta a Tàrraco i els seus territoris dependents. No obstant això, l'interès militar per les principals ciutats de la Tarraconense, inclosa la capital administrativa, suggereix la voluntat d'exercir un control efectiu sobre el conjunt de la província, del qual es pot inferir un interès manifest dels visigots per estendre els seus dominis als territoris del nord-est peninsular (Kulikowski 2004: 203; Arce 2005: 135; Collins 2005: 27).⁴ El buit de poder en el tron imperial occidental a la mort d'Anthemius, el juliol del mateix any, hauria brindat una oportunitat excel·lent per fer d'aquesta una empresa possible.

D'acord amb les fonts peninsulars conservades, l'ocupació militar de la capital provincial de la Tarraconense romana no es va traduir en una submissió política immediata del conjunt de la província i les

2. *Chronica Gallica* 511, ad ann. 472/473: "Gauterit comes Gothorum Ispanias per Papilonem, Cesaraugustam, et vicinas urbes obtinuit. Heldefredus quoque cum Vincencio Ispaniarum duce obsessa Terrachona marithimas urbes obtinuit".

3. Isidor, *Historia Gothorum*, 34, ad ann. 466-483: "Euricus [...] qui post captam Pampilonam Caesaraugustam invadit totamque Hispaniam superiorem obtinuit".

4. L'interès visigot per Hispania hauria començat a fer-se manifest durant el regnat de Teodoric II, germà i predecessor d'Euric, amb qui els visigots haurien mostrat una predilecció per les terres de la Lusitània i la Bètica i, per tant, encara lluny de la Tarraconense (Arce 2005: 134-149).

1. Aquesta visió ressona encara en alguns treballs actuals com la nova *Tarraco Guia Arqueològica*, editada per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, on sorprenentment no es recull la monografia més recent dedicada a la història d'aquests segles (Pérez 2012).

seves elits dirigents als visigots. El testimoni d'Isidor de Sevilla, segons el qual la *nobilitas* hispanoromana de la Tarraconense va oposar resistència a la inicial dominació visigoda, ha estat sobradament utilitzat per la historiografia com a mostra del rebuig dels provincials als visigots d'Euric.⁵ En el mateix sentit, els *Consularia Caesaraugustana* informen de l'existència d'algunes temptatives de sublevació frustrades per part dels membres de les aristocràcies hispanoromanes locals durant el regnat del seu successor Alaric II, que es van saldar amb el restabliment de l'autoritat visigoda sobre la província un cop eliminats els rebels. Aquest és el cas de les rebel·lions protagonitzades per Burdunelus i Petrus (*PLRE* II, Burdunelus i Petrus 25), els quals van assumir un poder tirànic els anys 496 i 506, com a resposta als successius moviments d'ocupació i establiment visigots en aquestes terres que les fonts situen entre els anys 494-506.⁶ Si bé el temps transcorregut entre la conquesta de Tàrraco (472) i l'any 494 suggereix una limitada capacitat operativa dels visigots tolosans sobre els territoris ubicats al sud dels Pirineus en aquests moments inicials, la reinterpretació dels episodis de rebel·lia de Burdunelus i Petrus, amb una perspectiva actual, confirma la preexistència d'una ocupació militar de la Tarraconense, així com el restabliment de l'autoritat legítima dels visigots després de la captura i l'eliminació dels insurrectes (Arce 2005: 168-172). Per altra banda, la referència a les fonts a ciutats de la riba de l'Ebre, com Saragossa i Tortosa, en relació amb aquests moviments de resistència, demostra un visible interès dels visigots pels enclaus geoestratègics del territori provincial, inclosa la capital. Aquest hauria estat un pas previ imprescindible per fer-se amb el control del conjunt de la província.

El coneixement actual sobre aquests primers episodis de conquesta indica que l'obtenció de les principals ciutats de la Tarraconense romana no es va traduir tampoc en un establiment visigot sistemàtic i organitzat en el territori provincial (Arce 2005: 146). La interpretació conjunta de les notícies incloses als *Consularia Caesaraugustana* i les dades materials provinents de les necròpolis de l'alta Meseta castellana van portar un bon nombre d'autors del segle xx a sostenir la penetració de masses populars gòtiques en territori peninsular a finals del segle v, provinents de la Gàl·lia.⁷ La historiografia contemporània ha matisat el nombre de visigots instal·lats a la península en aquests moments, mentre que l'estudi arqueològic ha confirmat els problemes derivats de la identificació de les restes materials conservades per

críteris d'ètnicitat (Pampliega 1998; López Quiroga 2004; Ripoll 2010: 161-179). Les fonts textuais situen l'any 415 l'establiment del *rex* Ataülf i la seva cort a la ciutat de *Barcino*, després de ser obligat a abandonar Narbona i traslladar-se a Hispània pel general i patrici Fl. Constanci. Aquesta estada hauria tingut un caràcter temporal.⁸ Si bé la presència visigoda a la Tarraconense es va poder traduir en l'establiment de petits assentaments formats pels soldats i les seves famílies des dels primers anys del segle v, moment en què aquests haurien format part integrant dels exèrcits imperials occidentals en qualitat de federats, convé tenir present que fins a la seva dissolució a inicis del segle vi el regne visigot de Tolosa va ser un regne centrat fonamentalment a la Gàl·lia, fet que permetria explicar l'escassetat d'evidències documentals sobre l'establiment visigot en aquests territoris fins a un moment posterior.

En suma, les fonts textuais situen a l'últim terç del segle v la conquesta visigoda de Tàrraco pels generals d'Euric i, amb ella, la del conjunt de la província romana. Però esclarir els detalls de la inicial incorporació de la capital als dominis visigots, així com el seu significat per a la història immediata de la ciutat, constitueix una tasca àrdua i difícil en virtut de la documentació disponible. A aquest respecte, la breu notícia inclosa en la *Chronica Gallica* del 511 no permet conèixer els detalls de la claudicació i l'obtenció de Tàrraco pels visigots. Si bé el text sembla al·ludir a un eventual setge (*obsessa Terrachona*), es desconeix si la ciutat va haver de resistir períodes d'atacs i violència, abans de ser conquerida, com es constata en altres centres urbans,⁹ o bé si, per contra, la seva conquesta va ser el resultat d'un pacte consentit amb les autoritats locals, entre les qual es trobaria el *dux Hispaniarum* Vincentius citat per les fonts.

L'última inscripció de dedicació imperial provinent de Tarragona, erigida en honor dels emperadors Lleó I i Anthemi al fòrum provincial de la ciutat (RIT 100), ha estat interpretada com una mostra del rebuig de la capital i els seus administradors a la dominació visigoda, en la línia de les mostres de rebel·lia que apareixen recollides per Isidor i els *Consularia Caesaraugustana* (Arce 2005: 168-172), tot i que no es poden excloure altres hipòtesis alternatives (Pérez en prep.). Les mencionades insurreccions de Burdunelus i Petrus, a les quals al·ludeixen els textos, no poden ser vinculades d'una forma directa amb Tàrraco. Per altra banda, aquests episodis de rebel·lia es relacionen amb la successiva entrada i captura de ciutats a l'interior del territori provincial els anys 494 i 506, la qual cosa planteja un lapse de temps important respecte a les notícies de la *Chronica Gallica* i l'última

5. Isidor, *Historia Gothorum*, 34, ad ann. 466-483: "Tarraconensis etiam provinciae nobilitatem, quae ei repugnaverat, exercitus irruptione evertit."

6. *Consularia Caesaraugustana*, ad ann. 494-497: "Gotthi in Hispanias ingressi sunt. Burdunelus in Hispania tyrannidem assumit. Gotthi intra Hispanias sedes acceperunt"; ad ann. 506: "Dertosa a Gotthis ingressa est. Petrus tyrannus interfectus est."

7. La idea dels assentaments populars va ser portada a les seves màximes conseqüències per Orlandis 1977: 63: "esta inmigración de finales del v daría origen a los asentamientos populares visigóticos de la zona de las necrópolis en la alta meseta castellana", documentats per Reinhart 1945: 124-177. Un plantejament historiogràfic d'aquesta problemàtica pot trobar-se a Collins 2005: 181-194.

8. Les fonts informen de la mort prematura del *rex* als estables de la ciutat poc temps després: Orosi, *Historiarum adversus paganos*, 7, 43, 8; Hidaci, *Chronica*, 52 [66], ad ann. 416; Olimpiodor, *Fragmenta*, 26; *Chronica Gallica* 511, ad ann. 416-418; Isidor, *Historia Gothorum*, 19, ad ann. 410.

9. Sidoni Apol·linar (*Epistula* VII, 7, 3) explica que tots els estius anteriors a la conquesta de Clermont, entre 471-474, els visigots assetjaren la ciutat i saquejaren els suburbis. Tot i això, Sidoni menciona també el testimoni del prevere Constanci, qui va trobar la ciutat més alterada per les baralles entre ciutadans que pels saquejos dels bàrbars (*Epistula* III, 2, 2).

dedicació imperial provinent de Tarragona. Aquestes notícies apunten a considerar un control visigot sobre el conjunt de la província discontinu i fluctuant entre els anys 472-506, durant els regnats d'Euric i Alaric II, que no resol d'una forma satisfactòria la problemàtica de la capital i l'antelació de la seva conquesta, suggerida per les fonts.

A l'últim, cal fer menció del nostre desconeixement més absolut pel que fa a l'eventual paper desenvolupat pel bisbe en els episodis de conquesta. Tenim constància d'alguns casos en què els bisbes actuaren com a líders de la resistència urbana contra l'ocupació visigoda, especialment a la Gàl·lia (Mathisen 1989: 268-272). Però, malauradament, no disposem d'informació similar per a Tàrraco, on manquen dades explícites sobre la identitat del titular eclesiàstic que hauria estat al capdavant de la seu episcopal durant aquests anys (Pérez 2012). Aquestes qüestions constitueixen un obstacle important a l'hora de poder precisar els efectes immediats de la conquesta visigoda de la *civitas* en temps d'Euric. No obstant això, volem cridar l'atenció sobre alguns aspectes que proporcionen interessants elements d'anàlisi per ponderar com es va produir l'inici d'aquesta nova fase en la història política de la ciutat. Es tracta del *cursus honorum* del *dux Hispaniarum* Vincentius i de la realitat històrica i arqueològica de Tàrraco en els anys posteriors.

L'impacte de la conquesta visigoda de Tàrraco segons els textos

L'escassetat i el laconisme de les fonts documentals conservades dificulta la tasca summament interessant de dilucidar l'impacte de la conquesta visigoda de les antigues capitals provincials de la Hispània romana. En línies generals, s'accepta que els nous governants haurien preservat les estructures administratives romanes com a garantia de la seva pròpia supervivència política, així com un sentit de l'ordre i la *civilitas* i una concepció de l'estat profundament romans.¹⁰ En època recent, la necessària revisió sobre el funcionament de l'etnicitat i l'etnogènesi ha contribuït a matisar els trets barbaritzants dels primers regnes germànics europeus, alhora que ha cridat l'atenció sobre la necessària perpetuació de nombroses realitats anteriors a la desintegració de l'Estat romà (Goetz *et al.* 2003). Tot i això, l'estudi dels casos particulars es revela encara com una labor de gran dificultat. Així, per exemple, en uns moments en què els centres del poder visigot es trobaven encara a l'altra banda dels Pirineus i, amb ells, l'interès dels cronistes de l'època, la Tarraconense i la seva capital segueixen actuant com unes autèntiques desconegudes.

D'acord amb la visió presentada per la historiografia tradicional, des del mateix moment de la conquesta en temps d'Euric, Tàrraco i la província sota el seu govern haurien romàs sota l'autoritat dels delegats del poder públic visigot, tot i reconèixer un grau de control

efectiu molt matisat fins a una època més tardana (Lacarra 1959: 330; Abadal 1960: 55-66; Thompson 1971: 46-55; García Iglesias 1975: 120; Orlandis 1977: 84-89). En conseqüència, es va valorar la possibilitat que, de manera similar al que semblava constatar-se a la Bètica i la Lusitània del mateix període, les aristocràcies provincials s'haguessin fet càrrec de les seves respectives *civitates*. Els treballs de revisió dels últims anys han permès posar de relleu que, més enllà de les mostres d'oposició d'alguns sectors de les aristocràcies provincials, recollides per Isidor i els *Consularia Caesaraugustana*, existeix constància d'un altre tipus de fonts que informen de la cooperació que es va establir entre determinats líders locals i els representants del poder visigot des d'un primer moment. Aquest fet constitueix una demostració palpable del reconeixement de l'autoritat legítima d'Euric en aquests territoris, alhora que avala un manteniment important de les estructures administratives i les dinàmiques de desenvolupament urbà precedents a la conquesta visigoda. Tot i la seva parquedat, el repertori de fonts documentals conservades per Tàrraco avala aquesta continuïtat, alhora que permet constatar una reactivació de la capitalitat provincial coincidint amb el mapa polític que va resultar de la desaparició del regne visigot de Tolosa, l'any 507, com veurem.

La ciutat de Mèrida conserva el testimoni d'una inscripció monumental on es recorda la col·laboració entre el *dux* visigot Salla i el bisbe Zenó en les reformes practicades a les muralles i el pont romà de la ciutat en temps del *rex* Euric, l'any 483.¹¹ Segons el text conservat, les obres de reforma van ser finançades pel *dux* visigot, amb la col·laboració del bisbe. L'autenticitat de la inscripció, que es conserva només per tradició manuscrita, ha estat àmpliament qüestionada pels especialistes, tot i que segueix valorant-se com un testimoni imprescindible per ponderar l'impacte de la dominació visigoda d'Hispània durant el regnat d'Euric.¹² La inscripció no explicita si Salla hauria actuat com a representant del poder públic visigot a la ciutat, o bé a títol personal.¹³ Però és interessant constatar com, i així ho han manifestat recentment alguns autors (Koch 2009: 139), a diferència de l'última inscripció de dedicació imperial provinent de Tarragona (RIT 100), l'activitat del *dux* i el bisbe a la ciutat ja no es vincula a una entitat política més gran d'identitat romana, com era tradicional, sinó que per primera vegada apareix una vinculació expressa amb una entitat política d'identificació visigoda (Euric). Segons el testimoni proporcionat per la inscripció de Mèrida, l'any 483, el visigot Salla hauria assumit certes prerrogatives del lideratge urbà, tal com es desprèn de la seva tasca de rehabilitació dels equipaments urbans bàsics. Aquest era un patrocini compartit amb el bisbe. La cooperació de les elits hispanoromanes locals amb els nous senyors presu-

11. ICERV 363; Ramírez i Mateos (2000): n. 10.

12. Un plantejament exhaustiu dels problemes plantejats per aquesta inscripció, conservada en un únic manuscrit del segle VIII, pot trobar-se als articles d'Arce, Velázquez i Koch publicats al fòrum de discussió de *Pyrenae*, 39/2: 121-145.

13. Així s'ha manifestat Arce 2009: 123, per a qui la referència a Euric seria només de tipus cronològic.

10. D'entre els treballs clàssics sobre la temàtica, destaquen Sánchez Albornoz 1943: 96-97; 1959: 360-385; Torres 1963: 223-245; García Moreno 1974: 5-155; Arrechea i Jiménez 1991: 387-392.

posa una certa acceptació de l'autoritat dels visigots en aquests territoris, alhora que posa l'accent en un significatiu grau de continuïtat de les estructures romanes precedents a les ciutats.

La col·laboració del *dux Hispaniarum* Vincentius en els episodis que derivaren en la conquesta visigoda de Tàrraco, l'any 472, cobra una significació especial des d'aquesta perspectiva (Kulikowski 2004: 205-206; Pérez 2012: 162-164). Vincentius, que és l'últim representant de l'autoritat imperial documentat de la Tarraconense, apareix mencionat per primera vegada en una de les epístoles que el bisbe metropolità Ascani de Tarragona i la resta de bisbes de la província remeteren al papa Hilari, l'any 465, amb l'objectiu de solucionar alguns problemes greus d'insubordinació eclesiàstica ocorreguts a l'interior de la demarcació provincial (PLRE II, Vincentius 3; García Moreno 1977: 79-89; Pérez 2012: 180-191).¹⁴ Segons l'epístola en qüestió, el *dux provinciae* Vincentius hauria estat l'instigador de la consulta pontifícia. L'activitat desenvolupada per Vincentius al capdavant dels assumptes provincials confirma el paper exercit per Tàrraco en la història peninsular del segle v, com a base de les operacions militars romanes destinades a la recuperació d'Hispania després de l'entrada i posterior repartiment dels territoris peninsulars entre els bàrbars, els anys 409 i 411, ben conegut per les fonts (Arce 2005: 203-212; Pérez 2012: 114-126). Per altra banda, la seva actuació s'inscriu dintre del que era tradicional en una ciutat de Tàrraco que, en tant que capital provincial romana i seu episcopal metropolitana, seguia ostentant la representativitat de l'Imperi a la península. És possible que, en aquests moments, el *dux* i el bisbe haguessin pogut actuar ja com les principals autoritats a l'interior de la capital provincial. La col·laboració de Vincentius amb el bisbe es va poder traduir també en altres actuacions dutes a terme a la *civitas* d'aquests anys, com veurem de seguida.

Vincentius reapareix a les fonts l'any 472, moment en què és citat com el *dux Hispaniarum* que donà el seu suport als interessos del *rex* visigot Euric a la província, com demostra la seva actuació en l'ocupació de Tàrraco amb el got Heldefred, com hem vist.¹⁵ És possible que la incertesa generada per la vacant en el tron occidental a la mort d'Anthemí hagués fet d'aquesta l'opció preferible. La col·laboració de Vincentius amb els visigots planteja una continuïtat important de les realitats anteriors a la conquesta. Vincentius havia estat al capdavant de la Tarraconense des de feia gairebé una dècada, estava familiaritzat amb els seus problemes i amb les elits urbanes de la capital. Tal com suggereix la mencionada inscripció del pont de Mèrida, la figura del *dux* Vincentius apunta a considerar que la cooperació entre els tradicionals líders urbans i els nous senyors visigots

va ser incorporada amb naturalitat al si dels regnes bàrbars successors de l'Imperi a Hispània. El *cursus honorum* de Vincentius permet suggerir, a més, una assimilació dels personatges que havien destacat en l'administració imperial en un moment anterior. Si bé és lògic pensar que la necessitat d'adaptació a la nova realitat política no va estar exempta de certes tensions, sobretot inicialment, la impressió general no invalida una conservació significativa de les pautes organitzatives precedents, així com una certa voluntat de preservació de l'antic entramat social, sense el qual els bàrbars s'haurien vist condemnats a l'extinció política (Ward-Perkins 2005: 63-83). Malgrat que les fonts disponibles per Tàrraco no permeten conèixer el paper desenvolupat pel bisbe en la història política d'aquests anys, aquest fenomen va poder ser més visible que mai a les antigues capitals provincials romanes, on els bisbes metropolitans haurien estat aliats fonamentals en el desplegament d'una autoritat encara limitada a l'interior de les províncies (Ubric 2004: 90-91; Arce 2005: 148-149). L'interès visigot per Tarragona, i eventualment per Mèrida, no amaga una certa voluntat de control sobre les antigues capitals provincials romanes com a pas previ necessari per obtenir el control sobre el conjunt del territori provincial, fet que implica també un manteniment important de les estructures administratives de la Hispània romana.

La ciutat de Tàrraco posseeix un seguit de fonts documentals d'origen eclesiàstic que proporcionen dades indispensables per suplir la notable absència d'informació en els anys posteriors a la conquesta visigoda. Nombrosos testimonis informen d'una important reactivació de la capitalitat provincial de Tàrraco coincidint amb el mapa polític de la desaparició del regne visigot de Tolosa, l'any 507, i l'inici del que es coneix com el protectorat ostrogot d'Hispania. El renaixement polític i eclesiàstic d'aquests anys constitueix un altre argument favorable al limitat impacte de la conquesta visigoda de l'antiga capital provincial de la Tarraconense romana en temps d'Euric, alhora que aporta interessants elements d'anàlisi per reconstruir el procés històric de l'afirmació i l'establiment del domini visigot en aquestes terres a la mort del monarca.

Com és sabut, l'enfrontament entre francs i visigots pel domini territorial de la Gàl·lia postimperial es va saldar amb la derrota dels segons a la batalla de Vouillé (*Vogladum*) de l'any 507, prop de Poitiers, fet que va tenir repercussions fonamentals per a l'evolució de les possessions visigodes ultrapirinenques. Segons els autors contemporanis, la mort del mateix *rex* Alaric II en el combat i la posterior captura de la capital i del tresor reial visigot pels francs van comportar la destrucció del regne visigot de Tolosa i l'expulsió dels visigots als territoris de la Septimània.¹⁶ Però les conseqüències de la victòria franca van ser igualment importants per al destí dels territoris controlats pels visigots al sud dels Pirineus. Després de Vouillé, els territoris gals seguirien

14. *Epistula II Tarraconensium Episcoporum ad Hilarum Papam*, PL LVIII, 16.

15. La *Chronica Gallica 511*, ad ann. 472/473 informa que, després de la conquesta visigoda de Tàrraco, Vincentius hauria estat enviat a Itàlia (*quasi magister militum*), on seria assassinat per Alla i Sindila. Si bé les fonts no permeten descartar la possibilitat d'un allunyament premeditat de Vincentius per part de les autoritats visigodes, ens manquen dades complementàries per poder interpretar la significació completa d'aquests fets.

16. *Consularia CaesarAugustana*, ad ann. 507; *Chronica Gallica 511*, ad ann. 505-506; *Vita Caesaris Arelatensis episcopi*, 1, 28; Gregori de Tours, *Historia Francorum*, 2, 37; Isidor, *Historia Gothorum*, ad ann. 483.

al·lotjant importants nuclis de resistència al voltant dels antics possessors visigots. Aquesta particularitat permet comprendre l'època de prosperitat viscuda per Tàrraco durant la primera meitat del segle VI. Tàrraco era la capital dels territoris nord-orientals de la península, zona de pas natural entre Hispània i la Septimània. En tant que capital d'una antiga província romana, així com pel seu caràcter de bisbat institucionalment rellevant en el moment de la caiguda de l'aparell estatal romà, Tàrraco disposava a més d'un enorme potencial i dels mecanismes per influir sobre un extens territori.

Aquests trets diferencials es revelaren fonamentals quan, un cop eliminats el pretendent al tron Gesaleic i el perill de francs i burgundis a la Septimània, el monarca ostrogot d'Itàlia Teoderic el Gran se situà al capdavant dels assumptes hispànics en caràcter de regent del seu jove nét Amalaric.¹⁷ L'arribada de Teoderic al tron visigot inaugura el protectorat ostrogot d'Hispània, que es perllongaria durant gairebé quatre dècades i que permetria incorporar els dominis territorials visigots d'Hispània i la Septimània al gran projecte polític de restauració romana (*restauratio romani nominis*) emprès pel monarca ostrogot a Itàlia en el nom teòric de l'Imperi romà d'Orient.¹⁸ Malgrat el seu cristianisme de confessió arriana, Teoderic va destacar pel seu tracte de favor a l'Església nicena i per potenciar un enfortiment de les prerrogatives episcopals en la gestió de la vida ciutadana, com a garantia política de la seva pròpia consolidació territorial. Els bisbes estarien cridats a desenvolupar un paper fonamental en un projecte de govern en què l'Estat i l'Església disposaven de competències específiques per contribuir a un ordre comú. Aquest fet va repercutir molt positivament en l'afermament de l'autoritat episcopal i l'establiment eclesiàstic als territoris de la corona visigoda.

Tàrraco va assistir a una autèntica explosió de la vida eclesiàstica en aquests anys, que coincideixen amb els bisbats crucials de Joan i Sergi, tal com permeten constatar els nombrosos testimonis conservats a través de les fonts textuals i l'arqueologia (Pérez 2012: 209-292). Gràcies a la documentació escrita, sabem que els bisbats de Joan i Sergi van representar una nova època d'auge creatiu i institucional amb importants contrapartides en la reedificació espiritual i material de la seu episcopal, així com en l'articulació territorial del domini episcopal, tant a la diòcesi com a la província eclesiàstica. La convocatòria regular de concilis provincials en el període comprès entre els anys 516-546 i l'exportació de l'estructura jeràrquica de l'Església a les poblacions secundàries del territori provincial (*municipia, castra* i *vici*) informen del dinamisme de la província eclesiàstica del període.¹⁹ Els lligams amb l'estructura

eclesiàstica del migdia de les Gàl·lies, promoguda per l'administració conjunta de les possessions visigodes situades a ambdues vessants dels Pirineus, s'esgrimeix per explicar la ràpida arribada de les directrius reformistes impulsades per Cesari d'Arle a aquests territoris, des d'on s'haurien difós després al conjunt de la Hispània visigoda. Aquestes qüestions coexisteixen amb els passos per assentar una política eclesiàstica ferma, encaminada a la promoció dels àmbits de representació de l'autoritat del bisbe a la ciutat. L'eclosió de Tàrraco com a capital eclesiàstica apareix reflectida en la consolidació d'una nova topografia de poder episcopal, tal com permeten inferir el trasllat de *l'ecclēsia mater* i els escenaris de representació episcopal a l'antiga acrópolis romana de la part alta, així com el programa de restauració i monumentalització dels escenaris del culte a sant Fructuós en els suburbis (basiliques d'època visigoda de la necrópolis del Francolí i l'amfiteatre) (Pérez 2010: 599-616). L'activitat eclesiàstica d'aquests anys permet concloure que la dominació visigoda va anar acompanyada, almenys inicialment, d'una llibertat religiosa que va afavorir l'enfortiment institucional del bisbe de Tàrraco i la seva Església episcopal.²⁰

En definitiva, després del lapse silenciós representat pels anys immediats a la conquesta visigoda de les principals ciutats de la Tarraconense romana i la seva capital, les fonts disponibles per a la primera meitat del segle VI avalen l'existència d'una fase d'auge creatiu i institucional de les estructures eclesiàstiques de la província, que coincideix amb una època de reactivació del protagonisme polític d'aquests territoris durant el període de la influència ostrogoda, com hem vist. L'estabilitat política dels nous governants seguia supeditada a la prosperitat de les ciutats i això passava necessàriament per afavorir l'Església i els seus representants, els bisbes. Fruit d'aquesta recuperació, Tàrraco va viure també durant la primera meitat del segle VI una nova fase de desenvolupament urbanístic i comercial. La presència significativa de productes de procedència oriental a la ciutat d'aquests anys confirma la vitalitat del seu port comercial, així com l'existència d'una demanda ininterrompuda de productes d'importació per part dels sectors acomodats, tant laics com eclesiàstics, que hi continuaven residint (Macias 1999; Remolà 2000; Macias i Remolà 2005: 175-187). Aquests són també poderosos arguments a tenir en compte a l'hora de ponderar l'impacte de la conquesta i de l'inicial establiment del domini visigot a l'antiga capital provincial romana.

17. *Consularia Caesaraugustana*, ad ann. 513; Isidor, *Historia Gothorum*, ad ann. 507.

18. Sota el seu comandament, els ostrogots van esdevenir els caps polítics i militars d'una Itàlia romana restaurada, amb seu a Ravenna, on les estructures imperials van ser fidelment conservades (Leicht 1956: 669-691; Saitta 1990: 391; Liebeschuetz 2000: 20).

19. Els concilis provincials de Tarragona (516), Girona (517), Barcelona (540), Lleida (546) i València (546) es van reunir

sota la presidència dels metropolitans Joan i Sergi, o bé sota la seva influència directa. Aquests concilis inclouen les primeres proves documentals conservades relatives a les esglésies episcopals d'*Emporiae* (Empúries), *Dertosa* (Tortosa), *Ausona* (Vic) i *Urgellum* (Urgell).

20. No existeix constància escrita de la presència d'un bisbe arrià, ni d'una estructura eclesiàstica arriana a la ciutat durant el període del domini dels monarques de l'estirp ostrogoda, de confessió arriana (Pérez 2012: 210-215).

L'impacte de la conquesta visigoda de Tàrraco segons l'arqueologia

L'estudi arqueològic de Tàrraco, amb una perspectiva actual, proporciona un volum d'informació necessària per afrontar la revisió del pessimisme amb què la historiografia tradicional va interpretar la història de la ciutat en el període posterior a la desaparició de l'Imperi romà com a estructura de poder en aquests territoris. Les nombroses evidències recuperades en les excavacions arqueològiques dels últims anys confirmen que la ciutat va assistir en aquests moments a la consolidació d'una dinàmica urbanística, inaugurada durant els primers decennis del segle v, que va consistir en la progressiva fixació de dos nuclis residencials diferenciats, articulats al voltant dels antics edificis del govern provincial, a la part alta, i el port, a la part baixa, que transformaria per sempre el perfil urbanístic de la ciutat romana d'època clàssica. La continuïtat de les tendències urbanístiques iniciades als anys 420-430, unida a l'activitat comercial vinculada al port, avalen l'existència d'una nova fase de prosperitat urbana que coincideix amb el mapa polític posterior a Vouillé, alhora que conviden a matisar l'impacte dels episodis relacionats amb la conquesta visigoda de l'últim quart del segle v.

Els recintes públics del govern provincial situats a la part alta de Tàrraco, bastits durant el període flavi, van experimentar una primera fase de transformació funcional i espoli sistemàtic a partir dels anys 420-430, tal com han permès datar els nombrosos abocadors formats a l'interior de l'antic recinte de culte i la plaça de representació del fòrum i el circ (TED'A 1989; Macias 1999; Remolà 2000). Aquesta nova dinàmica d'ocupació urbanística es trobaria en bona mesura consolidada a l'últim quart del segle v, moment en què es farien efectives un seguit de noves reformes que culminarien el procés de transformació iniciat decennis abans. Es tracta de les reformes documentades a les muralles (Torre de Minerva), així com la conversió d'antics edificis monumentals en abocadors de residus urbans (Torre de l'Audiència i Torre de Minerva), que han estat datades pels volts de l'any 470 d'acord amb l'estudi de les ceràmiques. La reutilització d'aquestes estructures amb funcions diverses a les originals va modificar els ingressos i els itineraris tradicionals del sector, segellant les dues terrasses superiors de Tàrraco (recinte de culte i plaça de representació) i privant-les dels seus accessos naturals (Hauschild 1988: 11-38; Dupré i Carreté 1993; Macias 1999: 230-231; Piñol 2000a: 233-242). Confirma la mateixa impressió la perduració de les estructures tardanes de plaça Rovellat, construïdes també en un moment anterior (Berges 1974: 153-167; Aquilué 1997: 1062-1083; Piñol 2000: 215-221). El procés d'alteració urbanística d'aquest sector va venir acompanyat d'una fase d'ocupació residencial sistemàtica (Piñol 1993: 257-268; 1995: 179-228; Pociña i Remolà 2000: 27-46; Macias 1999: 238-240), així com, d'acord amb la sumptuositat i riquesa de certs materials recuperats, d'una reubicació dels escenaris de poder civil i religiós (Pérez 2012).

La constatació d'aquest tipus de reformes s'ha interpretat com un signe inequívoc de replaçament

urbà amb finalitats defensives contra l'enemic bàrbar. Però, com hem vist, bona part de les transformacions documentades comencen en un moment anterior a la desintegració de l'aparell estatal romà en aquests territoris. Per altra banda, les dades disponibles no permeten excloure el plantejament d'altres hipòtesis alternatives. La mencionada inscripció monumental dedicada als emperadors Lleó I i Anthemí, provinent de Tarragona, demostra una continuïtat funcional del fòrum de la província, així com del seu caràcter oficial, fins almenys els anys 468-472, moment en què part de les seves instal·lacions estarien ocupades ja per estructures domèstiques i abocadors. L'absència de testimonis documentals explícits impedeix descobrir sobre qui va recaure l'autoritat competent en la continuïtat d'un projecte urbanístic d'aquesta envergadura, iniciat pels últims representants del govern imperial a la ciutat. No obstant això, les evidències disponibles apunten a considerar l'existència d'un moviment controlat i un cert dirigisme, fruit de la perduració d'una activitat oficial important en els anys posteriors a la conquesta visigoda. Si bé l'epígraf de dedicació imperial dels anys 468-472 representa l'última referència documental disponible sobre el caràcter oficial d'aquest sector urbà, cal pensar en una pervivència important del seu simbolisme i valor escenogràfic tradicionals, tal com suggereix el trasllat dels escenaris del culte eucarístic i de representació del bisbe durant el segle vi.

Per altra banda, existeix constància d'exemples cronològicament propers, que palesen l'existència de reformes de naturalesa similar en altres ciutats peninsulars sota influència visigoda. Aquest seria el cas de Mèrida on, tenint en compte la mencionada inscripció de l'any 483, s'haurien dut a terme certs treballs de rehabilitació al pont i les muralles, subvencionats pel *dux* visigot amb la col·laboració del bisbe. Els visigots assumirien d'una manera gradual les funcions de les antigues elits urbanes a les ciutats, entre les qual es comptaven la reforma i la rehabilitació dels equipaments urbans bàsics. Com revelen els casos de Mèrida i Tarragona, entre les infraestructures bàsiques hi havia els ponts, però també les muralles. Malauradament, l'autoria de les obres resta indocumentada en el cas de Tarragona, tot i que, com a Mèrida, hauríem de pensar en el *dux* visigot de torn, ja fos Vincentius o bé el seu successor. No es descarta l'eventual col·laboració del bisbe en aquestes obres, si bé la seva identitat resta indocumentada en el període immediat a la conquesta, com hem vist.

A Tarragona, la definitiva transformació de la part alta en un espai de representació pública i en nucli residencial coexisteix amb un important increment dels espais dedicats a la producció i l'habitatge als suburbis portuari i occidental durant el segle vi, que culminaria una tendència iniciada durant els anys centrals del segle v amb la reactivació del port comercial (Adserias *et al.* 2000: 137-154; Macias i Remolà 2005: 175-187). La pervivència, en aquest sector, de *domus* suburbanes amb els seus banys privats (*balnea*) avala l'interès de les oligarquies ciutadanes per aquest tipus de residències (Remolà i Ruiz de Arbulo 2002: 56-63). Aquestes qüestions constitueixen una demostració del fenomen més ampli de reurbanització dels

suburbis portuaris que va afectar nombroses ciutats costaneres del segle VI, amb altres exemples pròxims com Cartagena. Aquestes realitats són indicatives, en darrer terme, del dinamisme urbà d'unes ciutats la vitalitat de les quals no es pot desvincular d'una activitat important en els seus ports.

El limitat coneixement dels materials provinents de contextos arqueològics del segle VI va contribuir a alimentar la visió decadent amb què la historiografia tradicional va emprendre l'estudi de les ciutats peninsulars a la fi de l'Imperi romà d'Occident. El panorama ha canviat d'una forma substancial en les darreres dècades, permetent modificar bona part dels llocs comuns consolidats amb el pas del temps. Els estudis ceràmics disponibles en l'actualitat revelen un increment de les importacions provinents de l'Imperi romà d'Orient, però també de l'Àfrica vàndala i bizantina, amb qui els visigots de la Gàl·lia meridional i el nord-est peninsular seguirien mantenint un contacte comercial fluid durant tot el segle VI (Panella 1993: 651-652; Járrega 2000: 480). Els materials d'importació documentats a Tarragona han estat localitzats principalment als abocadors de residus urbans de la part alta (Vila-roma, Claustre, Antic Hospital i Torre de l'Audiència) i al suburbi portuari (PERI 2) (Aquilué 1989: 26-35; 1992: 423-424; Carreté i Dupré 1990: 157-166; Dupré i Carreté 1993: 117-165; Macias 1999: 217; Adserias *et al.* 2000: 137-154; Macias i Remolà 2000: 485-497). Tot i que els materials recuperats pertanyen fonamentalment a formes del segle VI, es confirma l'arribada ininterrompuda de ceràmica sigil·lada africana i àmfores orientals fins almenys els primers anys del segle VII, amb una major perduració pel que fa a les àmfores (Macias i Remolà 2000: 485-497).

En suma, les conclusions de l'estudi arqueològic resulten simptomàtiques de la limitada impressió dels episodis de conquesta en l'evolució històrica de Tàrraco, les alteracions més significatives de la qual havien començat a fer-se visibles en el transcurs del segle V. Aquest és el cas de l'inici del procés de transformació funcional i espoli sistemàtic de la part alta i de la gradual formació de dos nuclis residencials individualitzats que, d'acord amb les datacions dels materials ceràmics disponibles, es daten durant la primera meitat del segle V. Lluny de coexistir amb una fase de desorganització i decadència, aquestes transformacions coincideixen amb l'assignació a Tàrraco d'un paper estratègic clau en la història política i militar d'Occident, en tant que base de les operacions militars i dels exèrcits encarregats de la recuperació d'Hispania per a la causa romana occidental després del repartiment de les províncies peninsulars entre els bàrbars l'any 411.

Les reformes de caràcter defensiu i l'alteració funcional de determinats edificis monumentals de la part alta de Tàrraco durant l'últim terç del segle V (torres de l'Audiència i Minerva i plaça Rovellat) representen una evolució natural del procés de transformació urbanística iniciat decennis abans i es relacionen amb la presència del *dux* Vincentius a la ciutat, tot i que no es descarta l'eventual col·laboració del bisbe com es constata en altres centres urbans del panorama contemporani. L'estudi dels materials ceràmics avala

també una preservació important de les realitats anteriors a la conquesta, com demostra el fet que la ciutat continués sent un centre urbà dinàmic i actiu, integrat en els circuits comercials i culturals del Mediterrani contemporani, gràcies a l'activitat ininterrompuda del seu port. La continuïtat de la dinàmica urbanística i el rol comercial de Tàrraco avalen un impacte més aviat limitat dels episodis de conquesta en temps d'Euric, alhora que prefiguren una nova època de prosperitat per a la capital provincial, que coincideix amb l'inici del procés de consolidació del domini visigot a Hispania després de l'any 507.

Conclusions

La conquesta militar de Tàrraco pels exèrcits del *rex* Euric, l'any 472, marca el final polític de la Tarraconense romana i la incorporació dels territoris del nord-est peninsular als dominis ultrapirineus dels monarques visigots arrians, amb seu a Tolosa. Les notícies facilitades per la *Chronica Gallica* del 511 i els *Consularia Caesaraugustana*, entre els anys 472-506, confirmen el domini tolosà sobre els principals centres urbans de la província, el moviment de tropes visigodes per fer front a la resistència hispanoromana i la recuperació de l'autoritat legítima del *rex* un cop eliminats els usurpadors. Però, més enllà d'aquestes breus notícies, regna el més absolut silenci. La interpretació actual de les ocupacions militars peninsulars en temps d'Euric opta per atorgar-los un paper menys decisiu que el que va pretendre la historiografia tradicional, mentre que les escasses fonts disponibles per a aquests territoris fan pensar en un grau de control efectiu més aviat limitat durant els anys del regnat d'aquest monarca i el seu successor, Alaric II. L'exemple de Tàrraco resulta simptomàtic de la limitada repercussió dels inicials episodis de conquesta en l'evolució històrica de les ciutats peninsulars, les alteracions més visibles de les quals començaren a materialitzar-se en un moment anterior, com a resultat d'una particular dinàmica d'adaptació local a les transformacions polítiques, econòmiques, socials i culturals de l'Estat romà baix imperial.

Les fonts documentals posteriors a la conquesta visigoda de Tàrraco no permeten resoldre el conjunt dels interrogants plantejats per la nova situació política amb tota la seva complexitat, si bé suggereixen una perduració significativa de les dinàmiques de desenvolupament de la capital provincial inaugurades amb anterioritat. Després dels inicials episodis de conquesta, Tàrraco va tenir un comportament anàleg al d'altres ciutats del panorama polític contemporani, que continuarien ostentant el rang de capitals de província, amb lleus canvis, després de la seva incorporació als regnes bàrbars d'Occident. Les evidències provinents de Tàrraco, si bé escasses, no amaguen una premeditada preservació de l'antic entramat social pels nous governants, com palesa l'assimilació de certs càrrecs de l'administració baix imperial, mentre que el cas del *dux Hispaniarum* Vincentius permet pensar, fins i tot, en la promoció dels individus que ja havien destacat en l'organigrama imperial. El paper assignat als bisbes en la gestió dels assumptes ciutadans perduraria també dins el nou ordre polític, especialment en aquells casos en

els quals, com a Tàrraco, conflueix el doble caràcter de capital provincial i seu episcopal metropolitana.

Nombrosos testimonis informen d'una important fase de reactivació de la capitalitat provincial de Tàrraco durant la primera meitat del segle VI, que coincideix amb el mapa polític de la desaparició del regne visigot de Tolosa, l'any 507, i l'inici del protectorat ostrogot d'Hispania. Tàrraco assistiria a una autèntica explosió de la vida eclesiàstica en aquests anys, que prefigura l'esforç organitzatiu de l'estructura eclesiàstica peninsular que cristal·litzaria en l'Església visigoda del segle VII i en què la influència dels bisbes, perceptible en un moment anterior, assoliria cotes sense precedents en la vida religiosa i institucional del regne. Aquesta reactivació de la vida eclesiàstica s'explica per una revitalització paral·lela d'iniciativa pública en l'àmbit polític, econòmic i social, possibilitada per la tutela ostrogoda sobre les possessions visigodes d'Hispania i el sud de la Gàl·lia, en uns moments en què el major nombre de dades disponibles es manifesta com un signe inequívoc de vitalitat.

La incorporació de Tàrraco al domini dels monarques visigots arrians no va suposar tampoc una ruptura de les pautes generals iniciades per la ciutat en un moment anterior. Aquesta continuïtat es fa patent per mitjà de l'estudi arqueològic. Amb posterioritat a la conquesta visigoda, eclosionen a la ciutat tot un seguit de dinàmiques urbanístiques que havien estat inaugurades en el transcurs del segle V, caracteritzades per l'espòli sistemàtic i la transformació funcional dels espais públics del govern provincial i per la concentració de la vida urbana al voltant de dos nuclis de població preferencials, a la part alta i el suburbi portuari. Culmina, en aquests moments, el procés de reubicació dels escenaris de poder de la ciutat tardana, tal com es desprèn de la conquesta de la ciutat alta per l'Església en el decurs del segle VI.

D'acord amb les evidències materials disponibles, a inicis del segle VI, Tàrraco continuava sent un centre urbà de referència, una ciutat episcopal florent amb la capacitat d'influir sobre un extens territori. La subsistència i la prosperitat de Tàrraco seguien estretament vinculades al dinamisme del seu port comercial, gràcies al qual continuaria participant, d'una forma activa, en els circuits comercials i culturals del Mediterrani contemporani sense canvis significatius. L'empremta de l'Orient romà constitueix un aspecte fonamental en la vida cultural i material de la ciutat del període, que no es pot desvincular del procés de renaixement imperial incentivat pels monarques de l'estirp ostrogoda. L'època d'esplendor i prosperitat viscuda per la ciutat de Tàrraco durant el període del protectorat ostrogot d'Hispania, pocs anys després de la conquesta visigoda, suggereix, un cop més, que aquesta no hauria estat tan determinant com es va pensar.

Fonts

ALFÖLDY, G. (1975). *Die römischen Inschriften von Tarraco*. Walter de Gruyter and Co. Berlin (RIT).

BURGESS, R. W. (ed.) (1993). *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana. Two contemporary accounts of the final years of the Roman Empire*. Clarendon Press. Oxford.

BURGESS, R. W. (2001). The Gallic Chronicle of 511: A New Critical Edition with a Brief Introduction. A: MATHISEN, R. W., SHANZER, D. (eds.). *Society and Culture in Late Antique Gaul. Revisiting the sources*. Aldershot: 85-100.

CARDELLE DE HARTMANN, C. (2001). *Victoris Tunnunensis Chronicon cum reliquiis ex Consularibus Caesarauguranis et Iohannis Biclarensis Chronicon, CCSL*, 173 A. Turnhout.

GREGORI DE TOURS. *Historia Francorum, MGH SRM*, I. Unveränderter Nachdruck, 1983 (reimpr.). Munic.

ISIDOR DE SEVILLA. *Historia Gothorum, Wandalorum, Suevorum, MGH AA*, 11, *Chronica Minora*, II. Unveränderter Nachdruck, 1981 (reimpr.). Munic.

MIGNE, J. P. (ed.) (1844-1850). *Patrologia Latina, Patrologiae Cursus Completus, Series Latina*. Adalberto Hamman. Paris.

OLIMPIODOR. *Fragmenta*. A: BLOCKLEY, R. C. (1981-1983). *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*. 2 vols. Francis Cairns. Liverpool.

OROSI. *Historiarum adversus paganos*. A: LIPPOLD, A. (ed.) (1998). *Le storie contro i pagani*. Fondazione Lorenzo Valla. Roma.

RAMÍREZ, J. L., MATEOS, P. (2000). *Catálogo de las inscripciones cristianas de Mérida*. Museo Nacional de Arte Romano. Asociación de Amigos del Museo. Mérida.

Sidoni Apollinar. *Epistulae et carmina, MGH AA*, VIII. Unveränderter Nachdruck, 1985. Munic.

Vita Caesarii Episcopi Arelatensis, MGH SRM, III. Unveränderter Nachdruck, 1977. Munic.

VIVES, J. (1969). *Inscripciones cristianas de la España romana y visigoda*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas/Instituto Enrique Flórez (Biblioteca Histórica de la Biblioteca Balmes 18). Barcelona.

Meritxell Pérez Martínez

Universitat Rovira i Virgili
Facultat de Lletres
Departament d'Història i Història de l'Art
Av. Catalunya, 35, 43002 Tarragona
txell@i4g.org

Rebut: 03-01-2013

Acceptat: 01-04-2013

Bibliografia

- ABADAL, R. (1960). *Del Reino de Tolosa al Reino de Toledo*. Real Academia de la Historia. Madrid.
- ADSERIAS, M., POCIÑA, C. A., REMOLÀ, J. A. (2000). L'hàbitat suburbà portuari de l'antiga Tàrraco. Excavacions al sector afectat pel PERI 2 (Jaume I-Tabacalera). A: RUIZ DE ARBULO, J. (ed.). *Tàrraco 99. Arqueologia d'una capital provincial romana. Tarragona, 15-17 d'abril de 1999*. Universitat Rovira i Virgili (Documents d'Arqueologia Clàssica 3). Tarragona: 137-154.
- AQUILUÉ, X. (1989). Cerámicas decoradas africanas procedentes de la Torre de la Audiencia. Tarragona. *Empúries*, 48-50: 26-35.
- AQUILUÉ, X. (1992). *Las cerámicas de producción africana procedentes de la Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- AQUILUÉ, X. (1997). Referent a les estructures de l'Antiguitat tardana de la plaça Rovellat. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 37: 1062-1083.
- ARCE, J. (2005). *Bárbaros y romanos en Hispania (400-507 A.D.)*. Marcial Pons (Historia). Madrid.
- ARCE, J. (2009). La inscripción del puente de Mérida de época del rey Eurico (483 d.C.). *Pyrenae*, 39/2: 121-126.
- ARRECHEA, H., JIMÉNEZ, F. J. (1991). Sobre la provincia en el reino hispano-visigodo de Toledo. A: *XIV Centenario del Concilio de Toledo III (589-1989)*. Arzobispado de Toledo. Toledo: 387-392.
- BERGES, M. (1974). Columnas romanas y cruces visigodas en la Plaza del Rovellat de Tarragona. A: *Miscelánea Arqueológica. XXV Aniversario de los cursos internacionales de prehistoria y arqueología en Ampurias (1947-1971)*. Barcelona: 153-167.
- CARRETÉ, J. M., DUPRÉ, X. (1990). La fase tardoantiga de l'Audiència de Tarragona. A: *III Reunión d'Arqueologia Cristiana Hispànica (Maó, 12-17 setembre 1988)*. Institut d'Estudis Catalans/Universitat de Barcelona/Consell Insular de Menorca (Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica 11). Barcelona: 157-166.
- COLLINS, R. (2005). *La España visigoda, 409-711*. Crítica (Historia de España 4). Barcelona.
- DUPRÉ, X., CARRETÉ, J. M. (1993). *La Antiga Audiència. Un acceso al foro provincial de Tarraco*. Excavaciones Arqueológicas en España 165. Madrid.
- GARCÍA IGLESIAS, L. (1975). El intermedio ostrogodo en Hispania (507-549 d. C.). *Historia Antigua*, 5: 89-120.
- GARCÍA MORENO, L. A. (1974). Estudios sobre la organización administrativa del reino visigodo de Toledo. *Anuario de Historia del Derecho Español*, 44: 5-155.
- GARCÍA MORENO, L. A. (1977). *Vincentius dux provinciae Tarraconensis*. Algunos problemas de la organización militar del Bajo Imperio en Hispania. *Historia Antigua*, 7: 79-89.
- GOETZ, H. W., JARNUT, J., POHL, W. (eds.) (2003). *Regna and Gentes. The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World*. Brill (TRW 13). Boston-Leiden-Colònia.
- HAUSCHILD, T. (1988). Excavaciones en la muralla romana de Tarragona. Torre de Minerva (1979) y Torre del Cabiscol (1983). *Butlletí Arqueològic*, 6-7: 11-38.
- HEATHER, P. (ed.) (1999). *The Visigoths from the Migration period to the viith century. An ethnographic perspective*. The Boydell Press (Studies in Historical Archeoethnology 4). Woodbridge.
- JÁRREGA, R. (2000). Las cerámicas de importación en el nordeste de la Tarraconense durante los siglos VI y VII. A: *V Reunión d'Arqueologia Cristiana Hispànica (Cartagena, 16-19 abril de 1998)*. Institut d'Estudis Catalans/Universidad de Murcia/Universitat de Barcelona/Universitat Autònoma de Barcelona/Museo Arqueológico de Cartagena (Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica 7). Barcelona: 467-483.
- JONES, A. H. M., MARTINDALE, J. R., MORRIS, J. (1971-1992). *The Prosopography of the Later Roman Empire*. 3 vols. Cambridge University Press. Cambridge (PLRE).
- KOCH, M. (2009). *Nunc tempore potentis Getarum Eurici regis*. El impacto visigodo en Hispania a través de la inscripción del puente de Mérida (483 d.C.). *Pyrenae*, 39/2: 137-142.
- KULIKOWSKI, M. (2004). *Late Roman Spain and Its Cities*. The Johns Hopkins University Press (Ancient Society and History). Baltimore.
- LACARRA, J. M. (1959). Panorama de la historia urbana en la Península Ibérica desde el siglo V al X. A: *La città nell'alto Medioevo, VI Settimana di Studio del Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo*. Spoleto: 319-355.
- LEICHT, P. S. (1956). Epílogo. A: *I Goti in Occidente. Problemi. III Settimana di Studio del Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo*. Spoleto: 669-691.
- LIEBESCHUETZ, J. H. W. G. (2000). Ravenna to Aachen. A: RIPOLL, G., GURT, J. M. (eds.). *Sedes regiae (ann. 400-800)*. Reial Acadèmia de Bones Lletres. Barcelona: 10-23.
- LÓPEZ QUIROGA, J. (2004). La presencia 'germánica' en Hispania en el siglo V d.C. Arqueología y procesos de etnogénesis en la Península ibérica. *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Universidad Autónoma de Madrid*, 30: 213-223.

- MACIAS, J. M. (1999). *La ceràmica comuna tardoantiga a Tarraco. Anàlisi tipològica i històrica. Segles v-vii*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (Tulcis. Monografies Tarraconenses 1). Tarragona.
- MACIAS, J. M., REMOLÀ, J. A. (2000). Tàrraco visigoda: caracterización del material cerámico del siglo VII. A: *V Reunión d'Arqueologia Cristiana Hispànica (Cartagena, 16-19 abril de 1998)*. Institut d'Estudis Catalans/Universidad de Murcia/Universitat de Barcelona/Universitat Autònoma de Barcelona/Museo Arqueológico de Cartagena (Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica 7). Barcelona: 485-497.
- MACIAS, J. M., REMOLÀ, J. A. (2005). L'àrea portuària de Tarragona. A: *VI Reunión d'Arqueologia Cristiana Hispànica (València, 8-10 maig de 2003)*. Institut d'Estudis Catalans/Ajuntament de València/Universitat de València/Universitat de Barcelona/Universitat Autònoma de Barcelona (Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica 9). Barcelona: 175-187.
- MATHISEN, R. W. (1989). *Ecclesiastical Factionalism and Religious Controversy in fifth-century Gaul*. Catholic University of America Press. Washington.
- MORERA, E. (1981) (reimpr.). *Tarragona cristiana. Historia del arzobispado de Tarragona y del territorio de su provincia (Cataluña la Nueva)*. I. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV (Secció d'Arqueologia i Història 46). Tarragona.
- ORLANDIS, J. (1977). *Historia de España. La España visigótica*. Gredos. Madrid.
- PAMPLIEGA, J. (1998). *Los germanos en España*. Ediciones de la Universidad de Navarra. Pamplona.
- PANELLA, C. (1993). Merce e scambi nel Mediterraneo tardoantico. A: *Storia di Roma*. III: *Letà tardoantica*. II. *I luoghi e le culture*. Giulio Einaudi Editore. Torí: 613-697.
- PÉREZ, M. (2010). *Sanctus et patronus*. El patrocinio santo de Fructuoso y la consolidación institucional de la metrópoli eclesiástica de Tarraco en los siglos de la Antigüedad tardía. A: GAVALDA, J. M., MUÑOZ, A. i PUIG, A. (eds.). *Pau, Fructuós i el cristianisme primitiu a Tarragona (segles I-VIII)*. Reus: 599-616.
- PÉREZ, M. (2012). *Tarraco en la Antigüedad tardía. Cristianización y organización eclesiástica*. Arola Editors. Tarragona.
- PÉREZ, M. (en preparació). El final del Imperio romano de Occidente en Tarraco. La inscripció de los emperadores León y Anthemio (467-472 d.C.).
- PIÑOL, L. (1993). Intervencions arqueològiques al carrer Merceria, 11. Noves aportacions al coneixement del fòrum provincial de Tàrraco. A: MAR, R. (ed.). *Els monuments provincials de Tarraco. Noves aportacions al seu coneixement*. Universitat Rovira i Virgili (Documents d'Arqueologia Clàssica 1). Tarragona: 257-268.
- PIÑOL, L. (1995). Els nivells tardorromans i visigòtics del carrer Merceria, 11. El canvi funcional de les estructures altoimperials de la part alta de Tarragona. *Butlletí Arqueològic*, 17: 179-228.
- PIÑOL, L. (2000). Plaça Rovellat, 1-2. A: CORTÉS, R. (dir.). *Intervencions arqueològiques a Tarragona i entorn (1993-1999)*. Servei Arqueològic. Universitat Rovira i Virgili. Tarragona: 215-221.
- PIÑOL, L. (2000a). Baixada del Roser, 1-3 (Antiga Audiència). A: CORTÉS, R. (dir.). *Intervencions arqueològiques a Tarragona i entorn (1993-1999)*. Servei Arqueològic. Universitat Rovira i Virgili. Tarragona: 233-242.
- POCIÑA, C. A., REMOLÀ, J. A. (2000). La plaza de representación de Tàrraco: intervenciones en la plaza del Fòrum y la calle d'En Compte. A: RUIZ DE ARBULO, J. (ed.). *Tàrraco 99. Arqueologia d'una capital provincial romana. Tarragona, 15-17 d'abril de 1999*. Universitat Rovira i Virgili (Documents d'Arqueologia Clàssica 3). Tarragona: 17-26.
- POHL, W. (ed.) (1997). *Kingdoms of the Empire. The integration of Barbarians in Late Antiquity*. Brill (TRW 1). Boston-Leiden-Colònia.
- POHL, W., REIMITZ, H. (eds.) (1998). *Strategies of Distinction. The Construction of Ethnic Communities 300-800*. Brill (TRW 2). Boston-Leiden-Colònia.
- RECASENS, J. M. (1975). *La ciutat de Tarragona*. II. Barcino. Barcelona.
- REINHART, W. (1945). Sobre el asentamiento de los visigodos en la Península. *Archivo Español de Arqueología*, 18: 124-177.
- REMOLÀ, J. A. (2000). *Las ánforas tardoantiguas en Tarraco (Hispania Tarraconensis). Siglos IV-VII d. C.* Universitat de Barcelona (Instrumenta 7). Barcelona.
- REMOLÀ, J. A., RUIZ DE ARBULO, J. (coords.) (2002). L'aigua a la colònia Tarraco. *Empúries*, 53: 29-65.
- RIPOLL, G. (2010). The Archaeological Characterisation of the Visigothic Kingdom of Toledo: The Question of the Visigothic Cemeteries. A: BECHER, M., DICK, S. (eds.). *Völker, Reiche und namen im frühen Mittelalter*. Munic: 161-179.
- SAITTA, B. (1990). *Custodia legum civilitatis est indicium: Teoderico l'Amalo e la civiltà romana*. A: *Antigüedad y cristianismo. Monografías históricas sobre la Antigüedad tardía*. VII: *Cristianismo y aculturación en tiempos del Imperio romano*. Murcia: 391 i ss.
- SÁNCHEZ ALBORNOZ, C. (1943). *Ruina y extinción del municipio romano en Hispania e instituciones que le reemplazan*. Facultad de Filosofía y Letras. Buenos Aires.
- SÁNCHEZ ALBORNOZ, C. (1959). El gobierno de las ciudades en España del siglo V al X. A: *La città*

- nell'alto Medioevo, VI Settimana di Studio del Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo*. Spoleto: 359-391.
- TED'A (1989). *Un abocador del segle v d. C. en el Fòrum Provincial de Tàrraco*. Memòries d'Excavació 2. Tarragona.
- THOMPSON, E. A. (1971). *Los godos en España*. Alianza Editorial. Madrid.
- TORRES, M. (1963). Instituciones económicas, sociales y político-administrativas de la península hispánica durante los siglos v, vii y viii. A: MENÉNDEZ PIDAL, R. (dir.). *Historia de España. III: España visigoda, 414-711 d. C.* Espasa-Calpe. Madrid: 223-245.
- UBRIC, P. (2004). *La Iglesia en la Hispania del siglo v*. Universidad de Granada. Granada.
- VELÁZQUEZ, I. (2009). El puente de Mérida; algo más que un problema de traducción. *Pyrenae*, 39/2: 127-135.
- WARD-PERKINS, B. (2005). *The Fall of Rome and the End of Civilization*. Oxford University Press. Oxford.